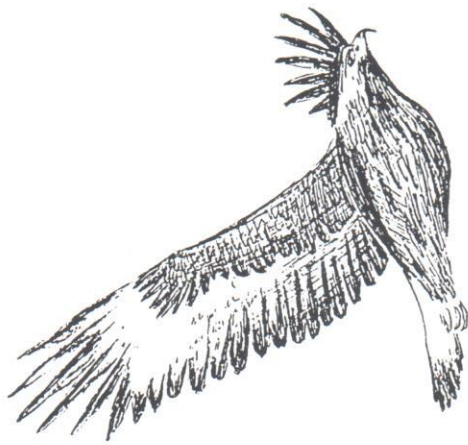

Kungsörnar och havsörnar i Surahammars kommun

Text och teckningar: Sören Larsson

Subad kungsörn ses numera oftare än ung kungsörn.

Att se en örn segla runt i lufthavet skapar en mycket speciell känsla av belåtenhet. Möjligheterna att i Surahammars kommun få uppleva den synen har alltid funnits, om än med olika förutsättningar genom tiderna. Fram till slutet på 1800-talet var kungsörn och förmodligen också havsörn ganska vanligt förekommande i vår trakt. Under 1900-talet har jakt och senare miljögifterna inneburit att de båda örnarterna minskat så kraftigt att örnarna t o m var utrotningshotade. Idag kan vi åter

glädjas åt regelbundna besök av såväl kungsörn som havsörn i våra trakter.

Åtelverksamhet

Anledningen till att våra örnarter återkommit är resultatet av det naturvårdsarbete som bedrivits i landet från 1960-talet och som ännu pågår. Det är främst hjälputfodringar under vintersäsongen, skydd av häckplatser och en intensiv informationskampanj om örnarnas betydelse och funktion i vår natur.

Även vi i Naturklubben har hjälpt till med hjälputfodringar under vinterhalvåret. Vintern 1974/75 började vi att kontinuerligt utfodra örnar och arbetar fortfarande med det. De första åren använde vi Tillingsfall - öster om Ramnäs som utfodringslokal. När skogen växte upp där blev vitvungna att söka en ny plats. Det blev en svår uppgift då det vid den tidpunkten ännu fanns jägare som ansåg att örnar var svåra konkurrenter om bytesdjuren. Sedan 1986 har vi nu utfodrat vid samma lokal. Jägarna i det området ser örnarna som ett naturligt inslag i trakten.

Viharnulagt ut köttavfall i 17 säsonger. De första åren vid Tillingsfallet var åtgången ca 500 kg/år, numerarör det sig om 2000 till 2500 kg/år. Vi har under de här åren dragit ut ca 28 ton kött.

Även jägarerna bidrar numera med föda till örnarna. Genom att inte längre gräva ner slaktresterna efter jakthytt, blir dessa en viktig födoresurs. 1995 fälldes 100 algar och 600 rådjur av jägarna i Surahammars kommun (Lars Björk, länsjaktvårdare). Från varje älg lämnas ca 10 kg och från varje rådjuren ca 2 kg köttavfall kvar i skogen. Det blir totalt 2200 kg, dvs en lika stor åtel som den vi i Naturklubben driver, det är bra och mycket behövligt.

Kungsörnens historik

Under 1960-talet förekom årligen fynd av kungsörn i Surahammars kommun, ånetaletfynd var dock mycket få per år. Kungsörnarna stannade då inte kvar i våra trakter utan övervintrade längre söderut, främst då i Skåne och Halland. När vi påbörjade örnutfodring stannade fåglarna och först från 1975 anges i Naturklubbens årskrift att kungsörn ses hela vinterhalvåret i kommunen.

Kungsörnen ses numera betydligt oftare vintertid men antalet varierar stort från säsong till säsong. De första åren vi utfodrade örnarna var det ungfåg-lar som besökte platsen, numera är det ovanligt med ungfåg-lar (födda föregående som-mar), däremot förekommer det flera gamla fåglar (6 år eller äldre) vid utfodringsplatsen. Anledningen torde vara att det är samma individer som återkommer år efter år för att övervintra hos oss. Därför är det också mycket viktigt att fortsätta hjälputfodringen av örnarna.

Ett exempel har vi på varifrån kungsörnarna kommer. En fyraårig kungsörn var ringmärkt och kunde avläsas. Den var född i Lappland.

Havsörnens historik

Havsörnens återkomst är mycket väldokumenterad från vår kommun. Den 29/10 1967 sågs den första sträckande över skogen vid sjön Toren. Den 2/11 sågs en örn vid Gläpen och mellan den 4-6/11 fanns två havsörnarna vid sjön. 1968 gjordes ett fynd, 1 ex sträckte över skogen vid Liarso den 6/4. Sedan dröjde det till 1971 då tre fynd gjordes. 1974 ett fynd, 1976 två fynd. 1977 gjorde hela åtta fynd. Det var också det året då en havsörn för första gången sågs nyttja vår utfodring vid Tillingsfallet. Sedan blev det bara några få fynd per år fram till 1986. Då skedde en markant ökning av fynd igen och numera görs mellan 20-30 fynd per år.

I tabellen visas det antal örnar som setts vid Naturklubbens utfodringen de senaste 11 säsongerna. Då det är mycket svårt att skilja på främst olika kungsörn, är det angivna antalet med säkerhet för lågt. Som framgår är resultatet mycket bra. Säsongen 1993-94 pågick skogsavverkning i närheten av åteln, därav det dåliga resultatet. Jämför gärna resultatet med örnräkningen som redovisas på nästa sida.

Örnräkning

Vid tre tillfällen har vi utposterade på olika platser i kommunen räknat örnar. Den 6 januari 1990 noterades 4 kungsörn. Den 7 januari 1996 resulterade också i 4 kungsörn.

Den 4 februari 1996 var vädret för örnstudier perfekt. Himmeln var molnfri, det blåste friskt från norr och var ca -8 grader. Vi fick också en bättre bemanning på bergstopparna i kommunen än vid tidigare tillfällen. Då resultatet blev mycket intressant finns det skäl att redovisa

iakttagelserna vid varje punkt (se karta). Med ad menas gammal utfärgad fågel. Subad = örn i ålder 3e till 6e levnadsåret.

1. Lisjöberget bevakades av Ingrid Åkerberg. Kl 12.25 seglade en kungsörn runt långt borta i NE och 13.30 till 13.50 uppehöll sig en ung kungsörn i SE mellan Fumäs och Gryten

2. Djupebberget bevakades av Kjell och Kristin Andersson. Ingen örnobs.

3. Gnien bevakade av Lennart Eriksson. Kl 12.55 till 13.30 seglade en gammal utfärgad kungsörn omkring i området Trugsbo - Fiskkraken. Förmodligen var det samma kungsörn som Jan-Erik och Ann-Marie Lundmark såg dra norrut från Fiskkraken kl 13.35.

Säsong	Kungsörn	Havsörn
1995 - 1996	10	5
1994 - 1995	5	5
1993 - 1994	1	2
1992 - 1993	11	3
1991 - 1992	6	3
1990 - 1991	9	5
1989 - 1990	4	1
1988 - 1989	12	2
1987 - 1988	11	0
1986 - 1987	3	0
1985 - 1986	7	0

Tabellen visar antalet örnar som utnyttjat Naturklubbens åtel.

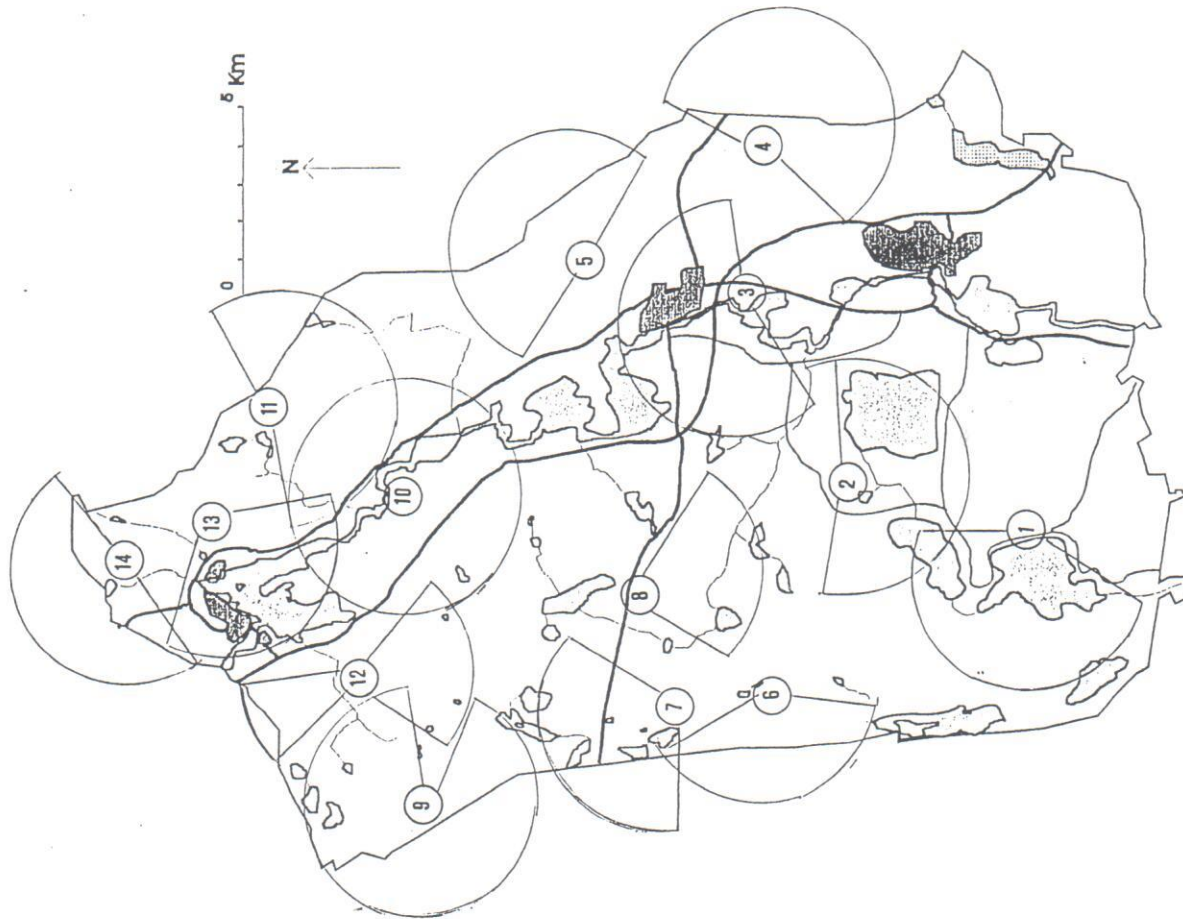
4. Rövalmsmossen bevakades av Yngve Pettersson. En massa bösskott i området störde, varför ingen örn fanns där.

5. Stormosberget bevakades av Jan Grip. Ingen örn sågs.

6. Finnstugehällarna bevakades av Lise-Lotte Norin och Rickard Marklund. Kl 12.20 kom en subad kungsörn och drog

7. Morsjöberget bevakades av Sören och Greta Larsson. Kl 11.45 till 12.55 fanns två kungsörn stationärt i området. Kl 12.25 kom en subad kungsörn från NV

och försvann i SE kl 12.50. Kl 12.30 kom en subad kungsörn söderifrån och en halvtimme senare drog den tillbaks mot söder. Kl 12.35 kom 2 kungsörnar (1 ad+1 subad) långt norrut och drog mot öster. Under lång tid fanns 6 st kungsörnar i luften samtidigt vid lokalen.

8. Stenramen bevakades av Börje Hellberg. Kl 13.15 kom en gammal kungsörn från väster och sträckte rakt mot öster. Kl 13.55 kom 2 kungsörnar (1 ad+1 subad) cirklande i söder.

Kl 14.18 sågs 1 kungsörn subad i SE och 14.25 fanns 2 kungsörnar subad i SE. Troligtvis var det samma fåglar vid denna lokal som lokal 7.

9. Stenbjörnsberget bevakades av Sep-po Ormiskangas. Ingen örn iaktogs.

10. Mantesåsen bevakades av Olle och Gudrun Lager. Kl 13.25 sågs en kungsörn subad västerut dra mot norr. Kl 13.45 sågs en cirklande kungsörn i NV, ej samma som föregående.

11. Gölmosset bevakades av Ralf Lundmark. Kl 11.45 kom en kungsörn subad västerifrån (lokal 13) och drog SV ut. Sågs snurra vid St Gräsgården kl 12.20. Kl 13.25 kom två gamla havsörnar söderifrån och drog mot NE. Kl 13.40 kom 1 gammal havsörn från NV och uppehöll sig sedan kring Römossen till 14.15. Samma tid seglade en gammal kungsörn runt i området kring St Gräsgården. Kl 14.25 sågs en havsörn mycket långt borta i SE.

12. Felingen bevakades av Jan Jörgensen. Ingen örn iaktogs

13. Sågbergen bevakades av Kjell, Eva, Erik och Jakob Eklund. Kl 12.12 sågs

en gammal kungsörn samt en gammal havsörn rakt västerut över Virsbo, båda sträckte norrut. Kl 12.32 sågs en ung kungsörn i väster över Virsbo och den fanns kvar i området till 13.05. Kl 12.52 kom en subad kungsörn från söder, den vände över Virsbo och flög söderut igen 13.06

14. Vattmossberget bevakades av Len-nart Karlsson. Kl 12.15 sågs en kungsörn rakt norrut, uppträda stationärt.

15. Örnutfodringen finns ej markerad på kartan. Där bevakade Ulf Carlsson hela dagen. En havsörn (på sitt tredje år) samt 3 kungsörnar sågs.

Totalt sågs minst 6 havsörnar och 20 kungsörnar. Hela 32 observationer denna dag av kungsörn är en hög siffra, det är i nivå med det normala antalet observationer per säsong.

På hur långt avstånd kan man se en örn? Vi fick aldrig möjlighet att kontrollera det idag. Jag har bedömt att man klarar av att se dessa stora fåglar på 3-4 km avstånd. Som framgår av kartan bevakade vi även ett större område utanför Surahammars kommungräns. Örnarna rör sig dock över stora områden på kort tid. Svårtydligt är att så många örnar "smitit" förbi observationer utan att noteras. En anledning kan vara att fåglarna gick upp på väldiga höjder och att det därigenom kan ha varit svårt att upptäcka dem mot den blå himmeln.

Det blev en dag i naturen som uppskattades stort av deltagarna - det blev ett oväntat resultat.

Det finns all anledning att prova den här örnspanarmetoden snart igen.